

Anadolu Arkeolojisiyle Harmanlanmış Bir Ömür
**MEHMET KARAOSMANOĞLU'NA
ARMAĞAN**

Editörler / Editorial Board

Mehmet Ali YILMAZ- Birol CAN- Mehmet IŞIKLI

Anadolu Arkeolojisiyle Harmanlanmış Bir Ömür
**MEHMET KARAOSMANOĞLU'NA
ARMAĞAN**

Editörler / Editorial Board
Mehmet Ali YILMAZ- Birol CAN- Mehmet IŞIKLI

Bilgin Kültür Sanat Yayınları
Ankara-2021

Anadolu Arkeolojisiyle Harmanlanmış Bir Ömür
Mehmet Karaosmanoğlu'na Armağan

Editörler / Editorial Board

Mehmet Ali YILMAZ- Birol CAN- Mehmet IŞIKLI

Editör Yardımcıları / Co-Editors

BarıŐ HANLI- Hüseyin DÜLGER- Emine SÜRÜCÜ- Ahmet ENİSOĞLU

Grafik Tasarım / Graphic Design

Yasin TOPALOĞLU

Kapak Tasarımı / Cover Design

Oğuz ARAS

ISBN 978-625-7799-33-1

© Ankara 2021

Bilgin Kültür Sanat Yayınları

Selanik Cd. No: 68/10 06640 Kızılay / Ankara

0 (312) 419 85 67 – Fax: 0 (312) 419 85 68

www.bilginkultursanat.com bilginkultursanat@gmail.com

Sertifika No: 20193

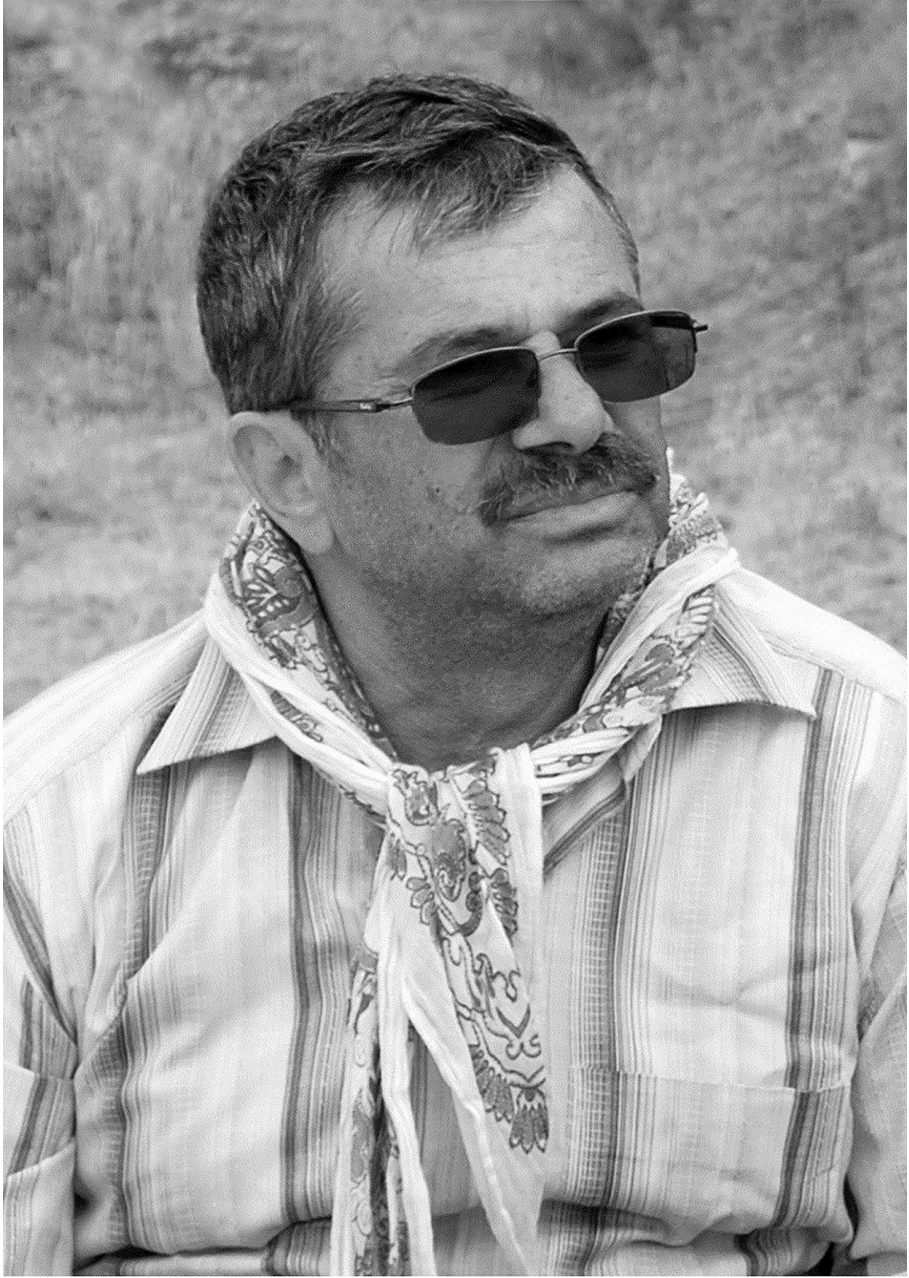
Baskı / Printed by

BİZİM DİJİTAL MATBAACILIK SANAYİ VE TİCARET A.Ő.

Serhat Mahallesi Uzayçađı Caddesi 1128.Sok. No:6 Ostim/ANKARA

Tel: 0 312 341 00 05

Matbaa Sertifika No: 41356

Prof. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU

İÇİNDEKİLER

Önsöz

Ömer ÇOMAKLI (Atatürk Üniversitesi Rektörü) I-II

Önsöz

Dilaver DÜZGÜN (Edebiyat Fakültesi Dekanı) III

Sunuş- Hocamız Mehmet Karaosmanoğlu

Mehmet Ali YILMAZ – Birol CAN – Mehmet IŞIKLI V-VI

Mehmet KARAOSMANOĞLU'nun Yayınları

..... VII-X

Memed

Fahri IŞIK XI-XIII

“Baş Asistan” Siyah-Beyaz Fotoğraflardan Renkli Hatıralar

Cevat BAŞARAN XV-XXIV

Erzurum-Çiğdemli Höyük'te Gerçekleştirilen Arkeolojik Çalışmaların

Doğu Anadolu Arkeolojisi İçin Önemi: Karaz Kültürüne Ait

Seramik Malzemesinin Değerlendirilmesi

Rabia AKARSU 1-18

Urartu ve Taş: Jeoloji, Mimari ve Sanat

Ayşegül AKIN ARAS 19-30

Erzurum Ovası'ndan Kuğu Başlı Situla Kulpu

Gülşah ALTUNKAYNAK 31-48

Ayanis: Deprem, Yıkım ve Soygun

Oğuz ARAS 49-66

Neapolis Nekropolü'nden Bir Grup Altın Epistomion

Zerrin AYDIN TAVUKÇU – Ayşe AVLI 67-90

Tralleis Güney Nekropolü'nden Minyatür Cam Şişeler Zerrin AYDIN TAVUKÇU – Sinem COŞKUN.....	91-106
Parion'un (Parium) MS 1-2. Yüzyıl Kentsel Gelişimi ve Mimarisi Hakkında Ön Değerlendirme Cevat BAŞARAN – Alper YILMAZ.....	107-133
Samsun / Çarşamba'da Çantı Tekniğinde İnşa Edilmiş İki Cami Ahmet Ali BAYHAN – Ahmet YAVUZYILMAZ.....	135-158
Erzurum Müzesi'ndeki Refrigerium Sahneli Mozaik Bırol CAN.....	159-172
Bilecik- Ahmetler Nekropolü'nden (Güney Bithynia Bölgesi) Bir Aphrodite Figürini Ceyda CAN.....	173-188
Alabanda Pseudo-Otonom Sikkeleri Mesut CEYLAN.....	189-202
Çavuştepe Kalesi'nden Boğa Başlı Pişmiş Toprak Kap Eklentileri Rafet ÇAVUŞOĞLU – Hanifi BİBER.....	203-214
Hadrianoupolis Mozaiklerinde Paganizm İzleri Ersin ÇELİKBAŞ.....	215-228
Bayburt Yöresi Karaz / Erken Tunç Çağı Kültürüne Dair Değerlendirmeler Süleyman ÇİĞDEM – Hüseyin İLHAN.....	229-250
Yassitepe Höyüğü, Erken Tunç Çağı Kutsal Mekânı Zafer DERİN.....	251-260
Karia'nın Leleg Yarımadası Yerleşimi Pedasa'da Arazi Kullanımı Üzerine Bazı Notlar Adnan DİLER – Serap TOPALOĞLU.....	261-290
Yunan Vazo Resimleri Üzerindeki Kalkan Betimleri Fevziye EKER.....	291-308
Mardin Mor Yakup Kilisesi'nden Ele Geçen Seramikler H Ertuğ ERGÜRER – Hatice ERGÜRER.....	309-334
Osman Hamdi Bey'in "Türbe Ziyaretinde İki Genç Kız (II)" Tablosundaki Etnografik Eserler Gül GEYİK – Ayşe DURAN.....	335-357
Erzurum Ovası, Bizdingaz Kalesi; Bölgenin GTÇ- EDÇ Geçiş Sürecinin Bir Analizi Mehmet İŞIKLI – Mehmet Ali ÖZDEMİR.....	359-393

Khryse, Hamaksitos ve Aleksandreia Troas Üçgeninde Apollon Smintheus Kültü: Tapınma mı, Kehanet mi? Davut KAPLAN.....	395-415
Roma Dönemi Koroplastığıne Dair Yeni Verileriyle Parion'dan Bir Çocuk Mezarı ve Buluntuları Hasan KASAPOĞLU – Büşra Elif KASAPOĞLU.....	417-447
Arkeolojik Veriler Işığında Parion – Trakya – Makedon İlişkileri Vedat KELEŞ.....	449-464
Eski Çağ'da Savaş Kültürü Açısından Doğu Anadolu'nun Mezopotamya'ya Etkisi Murat KILIÇ – Yasin TOPALOĞLU.....	465-497
Arkeolojide Göçerlik Sorunsalı Üzerine Emsal KOÇERDİN ÖZTÜRK.....	499-513
Kyzikos Nekropollerinin Genel Değerlendirilmesi Nurettin KOÇHAN.....	515-524
Prehistorik Çağlardan Günümüze Tlos Antik Kenti'nde Urbanistik Gelişim ve Ticaret Taner KORKUT.....	525-543
Kemah'ta Osmanlı Dönemi Çeşmeleri Zerrin KÖŞKÜ – Hüseyin YURTTAŞ – Muhammet Lütfü KINDİĞLİ.....	545-558
Trabzon Tabakhane 1997 Kurtarma Kazısı Mimari Buluntularının Değerlendirilmesi Korkmaz MERAL – Semra GÜL.....	559-576
Fethiye Müzesi'nden Bir Grup Pişmiş Toprak Roma Kandili (KBR-T6- Demlik Form) Hüseyin METİN.....	577-588
Harran İç kale'den Hermes Betimli Altın Mühür Mehmet ÖNAL.....	589-604
Geleneksel Kemah Evlerinde Tandirevi ve Yöresel Mutfak Kültürü Haldun ÖZKAN – Muhammed Emin DOĞAN.....	605-624
Kura-Aras Kültürel Yayılımının Kuzeybatısında Körkuyular Mezarlığı Umut PARLITI – Kenan ÖNCEL – Çağatay YÜCEL.....	625-648
Arkeoloji Turizminde Kavram, Kapsam ve Konum Abdullah Kasım SONKAYA.....	649-667
Knidos Yuvarlak Tapınak Terası Pişmiş Toprak Delikanlı Figürinleri Mustafa ŞAHİN.....	669-692

Osmanlı Tılsım (Şifa) Gömlekleri: Diyarbakır Müzesi'nden Kitabeli Yeni Bir Örnek	
Şerife TALİ.....	693-711
Erken Kalkolitik Gülpınar'da Depolama Davranışı	
Turan TAKAOĞLU.....	713-727
Antikçağ Cam Sanatı ve Cam Yapım Tekniklerinin Tarihi Gelişimi	
Ali Yalçın TAVUKÇU – Kasım EKER.....	729-746
Milas Müzesi'nden Roma Dönemi Korinth Başlıkları	
Akın TEMÜR – Murat SARIGÜL.....	747-772
Suluca Karahöyük Erken Tunç Çağı Andironları	
Atıla TÜRKER – Semih Yaşar ÇİZİKCİ.....	773-789
Antalya Müzesi'nden Bir Prohedria Koltuğu	
Burhan VARKIVANÇ.....	791-804
Altıntepe'de Bir Sütun Kaidesi Üzerindeki Boya ile Yapılmış Tasvirler	
Mehmet Ali YILMAZ – Hüseyin DÜLGER.....	805-816
Samsun İli ve İlçelerinde Yeni Tespit Edilen Merkezler	
Davut YİĞİTPAŞA.....	817-835

Knidos Yuvarlak Tapınak Terası Pişmiş Toprak Delikanlı Figürinleri *Terracotta Youth Figurines of the Round Temple Terrace of Cnidus*

Mustafa ŞAHİN*

Özet

Makalede, Karia Bölgesi'nin önemli kıyı kentlerinden birisi olan ve günümüzde Muğla İli, Datça İlçesinde yer alan Knidos antik kentinde, A.B.D. kökenli Arkeolog Iris C. Love başkanlığında 1967 yılında başlayan kazılarda, Yuvarlak Tapınak Terası olarak bilinen alanda gün ışığına çıkartılan pişmiş toprak delikanlı figürinleri tipolojik, kronolojik, ikonografik ve ikonolojik açılarından irdelenecektir. Farklı 6 tipte betimlenen delikanlı figürinleri MÖ 5. yüzyılın ilk çeyreği ile MÖ 4. yüzyılın ilk çeyreği arasında görülmektedirler. Başlarında taşıdıkları konik sivri polos nedeniyle ünik bir grubu oluşturan delikanlı figürinleri olasılıkla Knidos'a bağlı bir atölyede üretilmiş olmalıdırlar. Mezopotamya kökenli olan konik başlık, Hitit sanatında tanrıların vazgeçilmez aksesuarı olur. Geç Hitit ve Urartu sanatında devam eden gelenek Knidos'un erken dönem delikanlı figürinlerinde de karşımıza çıkar ve Knidos üzerinden Kıta Yunanistan'a aktarılmış olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Karia, Knidos, Yuvarlak Tapınak Terası, Terrakotta, Konik Polos.

Abstract

Cnidus is one of the important coastal cities of the Caria region, and it is located in the Datça District of Muğla Province. The terracotta youth figurines were found in the area known as the Round Temple Terrace in Cnidus during the excavations that started in 1967 under the direction of USA archaeologist Iris C. Love. This paper will examine the terracotta youth figurines in typological, chronological, iconographic, and iconological aspects. They, depicted in 6 different types, are seen between the first quarter of the 5th century BC and the first quarter of the 4th century BC. The youth figurines, which form a unique group because of the conical pointed polos they carry on their heads, must have been produced in a workshop in Cnidus. The conical head, originating from Mesopotamia, becomes an indispensable accessory of the gods in Hittite art. The tradition, which continues in Late Hittite and Urartian art, is also seen in the early period youth figurines of Cnidus and must have been transferred to Mainland Greece through Cnidus.

Keywords: Caria, Cnidus, Round Temple Terrace, Terracotta, Conical Polos.

* Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Bursa / TÜRKİYE,
mustafasahin@uludag.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-5153-1918

Giriş

Antik çağın zengin ve önemli şehirlerinden birisi olan Knidos, günümüz Datça'sının yaklaşık 30 km batısında, aynı isimle adlandırılan yarımadaının en uç noktasında yer alır¹. Yarımadaı doğu batı istikametinde uzanan bir dağ silsilesi iki bölüme ayırmaktadır. Doğu Akdeniz ile Batıyı birbirine bağlayan önemli deniz yolu üzerinde yer alan kent, konumu ve limanlarının sağladığı avantaj ile zenginleşmiş ve önemini artırmıştır².

Konumuzu oluşturan pişmiş toprak delikanlı figürinleri, Knidos'un batı ucunda, teraslardan oluşan yamacın kuzeye doğru en üst noktasında yer alan ve Yuvarlak Tapınak Terası olarak isimlendirilen alanda, Amerika Birleşik Devletleri kökenli Arkeolog Iris C. Love başkanlığında 1967 yılında başlatılan kazılar esnasında bulunmuştur. Bu makalede, pişmiş toprak delikanlı figürinleri tipolojik, kronolojik, ikonografik ve ikonolojik açılarından ele alınarak delikanlıların kimi temsil ettiği ve tipin kökeni irdelenecektir.

Katalog

Katalogda yer alan ve korunma yerleri "Bodrum Müzesi" olarak gösterilen figürinlerin tamamı 2014 yılında Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile Knidos antik kentinde bulunan kazı deposuna taşınıp orada koruma altına alınmıştır. Renklerin belirlenmesinde Schmincke Yayın Evi'nin Mussini-Renk Kartelası kullanılmıştır. Renk numarası renk adından önce gelmektedir. Renk pigmentleri 3 kademe olarak verilmiş; uygun renk oben (üst), mitte (orta) ve unten (alt) şeklinde belirtilmiştir. Kısaltmalar: Y: Yükseklik, G: Genişlik ve D: Derinlik şeklinde gösterilmiştir. Ölçüler santimetre cinsinden verilmiştir.

Kat 1- Bodrum Müzesi, Env. Nr. 6208

(Figür 1)

Buluntu Yeri: KD 72 RTA t 76 (15)

Ölçüler: Y: 15,5

G: 4,5

D: 4

Kaide Y: 1 G: 4,5

Malzeme: Kil, hardal sarısı (Mussini 656 Lichter Ocker nature/oben), kireç ve mika içerikli, az fırınlanmış. Yüzeyde beyaz astar (Mussini 101 Kremserweiß). Ön ve arka yüz kalıptan. Arka yüzey kaba bırakılmış. Köşeli kaide. Pişirme deliği kaide altında.

Korunma Durumu: İki parçanın birleştirilmesi ile tamamlanmış; kırık boyunda, baş ve gövdeyi birbirinden ayırmış. Yüzeyde etkili aşınma.

Tanım: Köşeli kaide üzerinde cepheden, çıplak ayakta duran delikanlı; sağına hafif yatık, vücudun ağırlığı ayırık duran bacaklara eşit dağıtılmış. Sağ kolu dirsekten bükülmüş, el göğüs üzerinde bir keryeion tutuyor. Hafif sağına yatık olan baş seyirciye doğru; üzerinde sivri ve yüksek polos. Polos, alın üzerine doğru

¹ Bu konuda bk. Şahin 2021, 213 dipnot 1.

² Bruns ve Özgan 2002, 3 vd.

indirilen saç perçemi üzerinde; boynun her iki yanında hacim kazanan profil, arkadan sırta doğru bırakılan baş örtüsü. Göğüs üzerinde yuvarlak bir fibula ile iliklenen chlamys benzeri manto sol omuzdan aşağı bırakılmış; yan aşağıdaki sol el kenarından tutmakta.

Yayın: Love 1974, 90 Levha 112 Nr. 61.

Krş.: Schmidt 1994, 130 Nr. 200 Levha 37.g (Tarent).

Tarih: MÖ 470- 460

Kat 2- Bodrum Müzesi, Env. Nr. 6209

(Figür 2)

Buluntu Yeri: KD 72 RTA t 76 (15)

Ölçüler: Y: 15

G: 4,5

D: 4

Kaide Y: 1 G: 4,5

Malzeme: Kil, kahverengi (Mussini 669 Lasur-Oxid-Braun/mitte), kireç ve mika içerikli, az fırınlanmış. Yüzeyde beyaz astar (Mussini 101 Kremserweiß). Ön ve arka yüz kalıptan. Arka yüzey kaba bırakılmış. Köşeli kaide. Pişirme deliği tabanda.

Korunma Durumu: Yüzeyde etkili aşınma.

Tanım: bk. Kat. 1

Yayın: Yayınlanmamış

Krş.: bk. Kat. 1

Tarih: MÖ 470 – 460

Kat 3- Bodrum Müzesi, Env. Nr. 6210

(Figür 3)

Buluntu Yeri: KD 72 RTA t 76 (15)

Ölçüler: Y: 15,5

G: 4,5

D: 4

Kaide Y: 1 G: 4,5

Malzeme: Kil, kahverengi (Mussini 669 Lasur-Oxid-Braun/mitte), kireç ve mika içerikli, az fırınlanmış. Yüzeyde beyaz astar (Mussini 101 Kremserweiß). Ön ve arka yüz kalıptan. Arka yüzey kaba bırakılmış. Köşeli kaide. Pişirme deliği tabanda.

Korunma Durumu: İki parçanın birleştirilmesi ile tamamlanmış; kırık boyunda, baş ve gövdeyi birbirinden ayırmış. Yüzeyde etkili aşınma.

Tanım: bk. Kat. 1

Yayın: Yayınlanmamış

Krş.: bk. Kat. 1

Tarih: MÖ 470- 460

Kat 4- Bodrum Müzesi, Env. Nr.-

(Figür 4)

Buluntu Yeri: KD 72 RTA t 76 (15)

Ölçüler: Y: 14,5 G: 3,5

Malzeme: Kil, kahverengi (Mussini 669 Lasur-Oxid-Braun/mitte), kireç ve mika içerikli, az fırınlanmış. Yüzeyde beyaz astar (Mussini 101 Kremserweiß). Ön ve arka yüz kalıptan. Arka yüzey kaba bırakılmış.

Korunma Durumu: İki parçanın birleştirilmesi ile tamamlanmış; kırık boyunda, baş ve gövdeyi birbirinden ayırmış. Sağ bacak dizden sonra, sol ayak kırık ve eksik. Yüzeyde etkili aşınma.

Tanım: bk. Kat. 1

Yayın: Yayınlanmamış

Krş.: bk. Kat. 1

Tarih: MÖ 470- 460

Kat 5- Bodrum Müzesi, Env. Nr. 6235

(Figür 5)

Buluntu Yeri: KD 72 RTA t 76 (15)

Ölçüler: Y: 15,5 G: 4,5

Kaide Y: 1 G: 4,5

Malzeme: Kil, kahverengi (Mussini 669 Lasur-Oxid-Braun/mitte), kireç ve mika içerikli, az fırınlanmış. Yüzeyde beyaz astar (Mussini 101 Kremserweiß). Ön ve arka yüz kalıptan. Arka yüzey kaba bırakılmış. Köşeli kaide. Pişirme deliği tabanda.

Korunma Durumu: Yüzeyde etkili aşınma.

Tanım: bk. Kat. 1

Yayın: Yayınlanmamış

Krş.: bk. Kat. 1

Tarih: MÖ 470- 460

Kat 6- Bodrum Müzesi, Env. Nr.-

(Figür 6)

Buluntu Yeri: KD 72 RTA t 76 (15)

Ölçüler: Y: 11 G: 3,5

Malzeme: Kil, kahverengi (Mussini 669 Lasur-Oxid-Braun/mitte), kireç ve mika içerikli, az fırınlanmış. Yüzeyde beyaz astar (Mussini 101 Kremserweiß). Ön ve arka yüz kalıptan. Arka yüzey kaba bırakılmış.

Korunma Durumu: Baş, sağ omuz ve ayaklar kırık ve eksik. Yüzeyde etkili aşınma.

Tanım: bk. Kat. 1

Yayın: Yayınlanmamış

Krş.: bk. Kat. 1

Tarih: MÖ 470- 460

Kat 7- Bodrum Müzesi, Env. Nr. 5089

(Figür 7)

Buluntu Yeri: KD 71 RTA t 56 (4)

Ölçüler: Y: 6,5 G: 3,5

Malzeme: Kil, kahverengi (Mussini 669 Lasur-Oxid-Braun/mitte), kireç ve mika içerikli, az fırınlanmış. Yüzeyde beyaz astar (Mussini 101 Kremserweiß). Ön ve arka yüz kalıptan. Arka yüzey kaba bırakılmış.

Korunma Durumu: Omuzlar ve baldırlar arasında üst vücut korunmuş. Sağ kalça kırık ve eksik. Yüzeyde etkili aşınma.

Tanım: bk. Kat. 1

Yayın: Yayınlanmamış

Krş.: bk. Kat. 1

Tarih: MÖ 470- 460

Kat 8- Knidos Kazı Deposu

(Figür 8)

Buluntu Yeri: KD 90 RTA

Ölçüler: Y: ? G: ?

Malzeme: Kireç ve mika içerikli kil. Fazla fırınlanmış. Ön ve arka yüz kalıptan.

Korunma Durumu: Omuzlar ve baldırlar arasında üst vücut korunmuş. Sol omuz kırık ve eksik. Yüzeyde etkili aşınma.

Tanım: bk. Kat. 1

Yayın: Yayınlanmamış

Krş.: bk. Kat. 1

Tarih: MÖ 470- 460

Kat 9- Bodrum Müzesi, Env. Nr.-

(Figür 9)

Buluntu Yeri: RTA t 76 (15)

Ölçüler: Y: 4 G: 2

Malzeme: Kil, kahverengi (Mussini 669 Lasur-Oxid-Braun/mitte), kireç ve mika içerikli, az fırınlanmış. Yüzeyde beyaz astar (Mussini 101 Kremserweiß). Ön ve arka yüz kalıptan. Arka yüzey kaba bırakılmış.

Korunma Durumu: Boyun köküne kadar baş korunmuş.

Tanım: Hafif sağına yatık cepheden baş; alına doğru düşen perçem üzerinde sivri ve yüksek polos.

Yayın: Yayınlanmamış

Krş.: bk. Kat. 1

Tarih: MÖ 470- 460

Kat 10- Bodrum Müzesi, Env. Nr. 6673

(Figür 10)

Bulutlu Yeri: D 72 RTA t 80 (12)

Ölçüler: Y: 14

G: 4

D: 3

Kaide Y: 1 G: 4

Malzeme: Kil, kahverengi (Mussini 669 Lasur-Oxid-Braun/mitte), kireç ve mika içerikli, az fırınlanmış. Yüzeyde beyaz astar (Mussini 101 Kremserweiß). Yüzeyde açık gül rengi (Mussini 345 Alizarin-Krapplack hell/unten) boya izi. Ön ve arka yüz kalıptan. Arka yüzey kaba bırakılmış. Köşeli kaide. Pişirme deliği tabanda.

Korunma Durumu: İki parçanın birleştirilmesi ile tamamlanmaya çalışılmış; kırık boyunda. Yüzeyde kopmalar ve etkili aşınma.

Tanım: Sol bacağı üzerinde, cepheden, çıplak delikanlı; sağ bacak dizden kırılarak yanda. Vücut sağına doğru hafif eğik. Yan aşağıda duran ellerinden sağ ile strigilis, solu ile aryballos tutuyor; strigilisin ağzı sağ baldır üzerinde. Baş ile boyun kırık kırığa birleşmiyor. Bu nedenle baş orijinal değil, hatalı restorasyon ile sonradan eklenmiş. Manto sol omuzdan, sol kolu sarılarak aşağı doğru bırakılmış; diğer ucu sağ kol arasında.

Yayın: Yayınlanmamış

Krş.: Winter Typen.1, 186.5 (Theben); Diepolder 1931, 40 Levha 35.2; Schmaltz 1974, 164 vd. Nr. 179 vd. Levha 14.

Tarih: MÖ 450

Kat 11- Bodrum Müzesi, Env. Nr.-

(Figür 11)

Bulutlu Yeri: KD 7. RTA

Ölçüler: Y: 11,5

G: 4

Malzeme: Kil, açık hardal (Mussini 656 Lichter Ocker natur/oben), kireç ve mika içerikli, az fırınlanmış. Yüzeyde beyaz astar (Mussini 101 Kremserweiß). Kaide üzerinde gül rengi (Mussini 352 Echtrosa/oben) boya izi. Ön ve arka yüz kalıptan. Arka yüzey kaba bırakılmış. Köşeli kaide. Pişirme deliği tabanda.

Korunma Durumu: Baş boyun kökünden eksik. Yüzeyde kopmalar ve aşınma

Tanım: Sol bacağı üzerinde, cepheden, çıplak delikanlı; sağ bacak dizden kırılarak yanda. Vücut sağına doğru hafif eğik. Yan aşağıda duran ellerinden sağ ile strigilis, solu ile aryballos tutuyor; strigilisin ağzı sağ baldır üzerinde. Manto sol omuzdan, sol kolu sarılarak aşağı doğru bırakılmış; diğer ucu sağ kol arasında.

Yayın: Love 1974, 90 Levha 112 Nr. 58.

Krş.: bk. Kat. 10

Tarih: MÖ 450 civarı.

Kat 12- Bodrum Müzesi, Env. Nr.-

(Figür 12)

Buluntu Yeri: KD 7. RTA

Ölçüler: Y: 8,5 G: 4

Malzeme: Kil, kahverengi (Mussini 669 Lasur-Oxid-Braun/mitte), kireç ve mika içerikli, az fırınlanmış. Yüzeyde beyaz astar (Mussini 101 Kremserweiß). Ön ve arka yüz kalıptan. Arka yüzey kaba bırakılmış. Köşeli kaide. Pişirme deliği tabanda.

Korunma Durumu: Baş, sağ omuz ve dizlerden sonra bacaklar eksik. Yüzeyde kopmalar ve etkili aşınma.

Tanım: bk. Kat. 11

Yayın: Yayınlanmamış

Krş.: bk. Kat. 10

Tarih: MÖ 450 civarı.

Kat 13- Bodrum Müzesi, Env. Nr.-

(Figür 13)

Buluntu Yeri: KD 72 RTA t 80 (12)

Ölçüler: Y: 6 G: 4

Malzeme: Kil, kahverengi (Mussini 669 Lasur-Oxid-Braun/mitte), kireç ve mika içerikli, az fırınlanmış. Yüzeyde beyaz astar (Mussini 101 Kremserweiß). Ön ve arka yüz kalıptan. Arka yüzey kaba bırakılmış. Köşeli kaide. Pişirme deliği tabanda.

Korunma Durumu: İki parçanın kırık kırığa birleştirilmesi ile tamamlanmış; kırık sol kol dirseğinden başlayıp kasık üzerinden geçiyor. Omuzlar ile baldır arası gövde korunmuş. Baş ve baldır sonrası bacaklar eksik. Yüzeyde kopmalar ve etkili aşınma.

Tanım: bk. Kat. 11

Yayın: Yayınlanmamış

Krş.: bk. Kat. 10

Tarih: MÖ 450 civarı.

Kat 14 - Knidos, Depo

(Figür 14)

Buluntu Yeri: KD 71 RTA t 64 (4)

Ölçüler: Y: 7 G: 3,5

Kaide Y: 1 G: 3,5

Malzeme: Kil, turuncu (Mussini 237 Lasur-Oxid-Orange/mitte), kireç ve mika içerikli, az fırınlanmış. Yüzeyde beyaz astar (Mussini 101 Kremserweiß). Bacaklar üzerinde kobalt mavisi (Mussini 481 Kobaltblau dunkel/mitte) boya izi. Ön ve arka yüz kalıptan. Arka yüzey kaba bırakılmış. Köşeli kaide. Pişirme deliği tabanda.

Korunma Durumu: Kalçadan aşağısı bacaklar korunmuş. Sağ bacak üzerinde strigilisin ağzı. Yüzeyde kopmalar ve etkili aşınma.

Tanım: bk. Kat. 11

Yayın: Yayınlanmamış

Krş.: bk. Kat. 10

Tarih: MÖ 450 civarı

Kat 15- Bodrum Müzesi, Env. Nr. 5085

(Figür 15)

Buluntu Yeri: KD 71 RTA t 11 (14)

Ölçüler: Y: 7 G: 4

Kaide Y: 2 G: 4

Malzeme: Kil, açık hardal (Mussini 656 Lichter Ocker natur/oben), kireç ve mika içerikli, az fırınlanmış. Ön ve arka yüz kalıptan. Arka yüzey kaba bırakılmış. Profilli ve köşeli yüksek kaide. Pişirme deliği tabanda.

Korunma Durumu: Karından aşağısı alt vücut korunmuş. Yüzeyde kopmalar ve etkili aşınma.

Tanım: Yan yana cepheden, çıplak ayakta duran delikanlılar; vücut ağırlıkları sağdakinin sağında, soldakinin solunda, diğer bacaklar dizden hafif kırılarak öne doğru atılmış. Böylece duruş olarak yarım ay şeklinde bir daire oluşturulmuş. Sağdaki delikanlı sağ eliyle bir keryeion, soldaki ise yan aşağıdaki soluyla strigilis ve aryballos tutuyor.

Yayın: Şahin 2005a, 79 vd. Figür 4.e.

Krş.: LIMC III (1986), 583 Nr. 185 Lev. 471.

Tarih: MÖ 5. yüzyılın 2. çeyreği

Kat 16- Bodrum Müzesi, Env. Nr. 6206

(Figür 16)

Buluntu Yeri: KD 72 RTA t 76 (15)

Ölçüler: Y: 15 G: 4 D: 4

Kaide Y: 2 G: 4

Malzeme: Kil, oksit kahverengi (Mussini 669 Lasur-Oxid-Braun/mitte), kireç ve mika içerikli, az fırınlanmış. Yüzeyde beyaz astar (Mu Mussini 101 Kremserweiß). Ön yüz kalıptan. Arka yüzey kaba bırakılmış. Köşeli kaide. Pişirme deliği tabanda.

Korunma Durumu: İki parçanın birleştirilmesi ile tamamlanmış; kırık boyunda, baş ve gövdeyi birbirinden ayırmış. Yüzeyde kopmalar ve etkili aşınma.

Tanım: Köşeli kaide üzerinde cepheden, çıplak ayakta duran delikanlı; vücut ağırlığı sağı üzerinde, sağ omuz bir miktar aşağı düşmüş. Arkasında oturak benzeri bir seki. Sağ kol yan aşağıda, elinde olasılıkla sunu tası. Sol kol yanda, eli kalçada. Sağ omuzdan gelen bir bant diyagonal sol ele doğru gidiyor. Baş seyirciye doğru, üzerinde sivri ve yüksek polos. Sırtı tamamen kaplayan mantonun / chlamys'in her iki ucu kollardan aşağı bırakılmış.

Yayın: Şahin 2005a, 79 vd. Figür 4.d.

Krş.: Pryce 1931, 15 Nr. C 7 Figür 6 (Tamassos).

Tarih: MÖ 480/470

Kat 17- Bodrum Müzesi, Env. Nr. -

(Figür 17)

Buluntu Yeri: KD 72 RTA --

Ölçüler: Y: 4 G: 2

Malzeme: Kil, kahverengi (Mussini 669 Lasur-Oxid-Braun/mitte), kireç ve mika içerikli, az fırınlanmış. Yüzeyde beyaz astar (Mussini 101 Kremserweiß).

Yanlarda mavi (Mussini 487 Mangan-Cölinblau /Oben), polos ve boyun üzerinde pembe (Mussini 352 Echtrosa/oben) boya izi. Ön ve arka yüz kalıptan.

Korunma Durumu: Boyun köküne kadar baş korunmuş.

Tanım: Cepheden baş; alın üzerinde sivri ve yüksek polos.

Yayın: Yayınlanmamış

Krş.: bk. Kat. 16

Tarih: MÖ 460

Kat 18 – Knidos, Depo.

(Figür 18)

Buluntu Yeri: KD 71 RTA t 64 (4) 667 71.1633 [DT 19]

Ölçüler: Y: 10,5 G: 5

Malzeme: Kil, kızıl kahve (Mussini 660 Siena natur/mitte), kireç ve mika içerikli, az fırınlanmış. Yüzeyde beyaz astar (Mussini 101 Kremserweiß). Ön ve arka yüz kalıptan. Arka yüzey kaba bırakılmış.

Korunma Durumu: Baş, sol kol ve bacak, sağ ayak eksik. Yüzeyde kopmalar ve etkili aşınma.

Tanım: Cepheden, sağ ayağı üzerinde çıplak delikanlı. Sağ kolu dirsekten bükülmüş, eli ile karın üzerinde kuş tutuyor.

Yayın: Yayınlanmamış

Krş.: Winter Typen.2, 284.7 (Myrina); Diepolder 1931, 38 Levha 33.2.

Tarih: MÖ 375 civarı.

Kat 19- Bodrum Müzesi, Env. Nr. 7077

(Figür 19)

Buluntu Yeri: KD 73 RTA t 106 (22)

Ölçüler: Y: 6,5 G: 3

Kaide Y: 1,5 G: 3

Malzeme: Kil, kahverengi (Mussini 669 Lasur-Oxid-Braun/mitte), kireç ve mika içerikli, az fırınlanmış. Yüzeyde beyaz astar (Mussini 101 Kremserweiß). Kaide üzerinde gül renginde (Mussini 352 Echtrosa/oben) boya izi. Ön ve arka yüz kalıptan. Arka yüzey kaba bırakılmış. Köşeli yüksek kaide. Pişirme deliği tabanda.

Korunma Durumu: Kalçadan aşağısı bacaklar korunmuş. Yüzeyde kopmalar ve etkili aşınma.

Tanım: Yüksek bir kaide üzerinde cepheden ayakta duran delikanlı; vücudu sağ bacak üzerinde, solu dizden kırılarak hafif yanda. Sol yandan aşağı bırakılan manto ucu. Bacak hareketi ve duruş Kat. 19'a benzer.

Yayın: Yayınlanmamış

Krş.: -

Tarih: MÖ 440 civarı.

Kat 20 – Bodrum Müzesi, Env. Nr. 6184

(Figür 20)

Buluntu Yeri: KD 72 ? RTA ?

Ölçüler: Y: 9,5 G: 5,5 D: 5

Kaide Y: 1 G: 5,5

Malzeme: Kil, kahverengi (Mussini 669 Lasur-Oxid-Braun/mitte), kireç ve mika içerikli, az fırınlanmış. Yüzeyde beyaz astar (Mussini 101 Kremserweiß). Ön ve arka yüz kalıptan. Arka yüzey kaba bırakılmış. Köşeli kaide. Pişirme deliği tabanda.

Korunma Durumu: Yanlarda kopmalar dışında iyi korunmuş. Yüzeyde aşınma.

Tanım: Seki benzeri bir oturak üzerinde oturan çıplak delikanlı. Başının üzerinde stephane benzeri bir başlık. Manto baştan gelip omuz üzerinden arka vücudu örtmekte. Oturaktan destek alan sağ elinde sunu taşı. Sol kol dirsekten kırılıp yukarı kaldırılmış, eli ile omuz hizasında manto kenarından tutuyor.

Yayın: Şahin 2005b, 104 Nr. 27 Resim 5.

Krş.: Tölle-Kastenbein 1974, 170 Resim 303 (Samos); Vierneisel-Schlörb 1997, 64 Nr. 191 Levha 36; Burn ve Higgins 2001, 243 Nr. 2789 Levha 128 (Kyrene).

Tarih: MÖ 5. yüzyılın 3. çeyreği.

Kronoloji

Kat. 1 – 9 Figürinlerde dikkat çeken, profilden daha açık görülebilen arkaya doğru kayılma, uzun ve dar vücut, anatomiye uygun durmayan bacaklar ve üst vücudun sağa doğru bir miktar eğik olması gibi özellikler benzerini Olynthos'da bulunan ve MÖ 480-450 yıllarına tarihlenen bir Hermes figüründe bulmaktadır³. Kreusis'tan MÖ 470-460 yıllarına tarihlenen Poseidon figürünü⁴ benzer vücut özellikleri ile önerdiğimiz bu tarihi desteklemektedir.

Tek örnek olarak korunan Kat. 16 numaralı örnek profilden arkaya doğru eğik duruşuyla Kat. 1-8 numaralı delikanlıları hatırlatmaktadır. Ayrıca ince uzun vücut, vücuda göre orantısız küçük olan baş da bu grupta benzerlik göstermektedir. Bu benzerlikler nedeniyle Kat. 16 numaralı figürinimizi Kat. 1-9 grubuna göre biraz daha erken olmak üzere MÖ 5. yüzyılın 1. çeyreğinin sonlarına doğru bir tarihe yerleştirmek istiyoruz. Bu tip, Knidos delikanlılar grubunun en erken tarihli örneği olmalıdır.

Kat. 15, sadece kerykeion veya strigilis ve aryballos tutan delikanlılar grubunu tek başına yansıtır olması nedeniyle her iki gruptan farklı bir tarihte üretildiğini düşünmüyoruz. Bununla birlikte vücut ağırlığını taşıyan sol bacakların ileri doğru atılması ve hareketli bacakların arkada yer alması nedeniyle oluşan yarım daire form MÖ 470 civarına tarihlenen Tyran Öldürenler grubunu hatırlatmaktadır⁵. Bu nedenle MÖ 5. yüzyılın 2. çeyreği bu örnek için kabul edilebilir bir tarih olacaktır.

Kat. 10 – 14 numaralı grubumuz da benzer vücut proporsiyonları ile Kat. 1-8 numaralı delikanlılara benzerlik göstermektedir. Ancak bu grupta vücut diğerlerine

³ Robinson 1931, 58 vd. Nr. 337 Levha 32.

⁴ Boardman 1985, 53 Abb. 36.

⁵ Stewart 1990, 135 Resim 227. Yarım daire duruş şekli Erken Klasik Dönem grupları için karakteristik bir özelliktir. Ayrıca bk. Geominy 2003, 143 vd. Levha 21-24.

göre daha dik durmaktadır ve vücut ağırlığı açık bir şekilde sol bacak üzerindedir. Böylece S-hareketi çizer bir görünüm kazanan vücut MÖ 450 yılına tarihlenen Tiber-Apollon'unu hatırlatmaktadır⁶. Bu nedenle kümeyi MÖ 5. yüzyılın ortalarında bir tarihte görmek istiyoruz.

Tekil örnek olarak korunan Kat. 20 numaralı delikanlı figürini oturuyor olmasına karşın vücut ağırlığını sol bacağına vermiş gibidir; sağ ayak parmak uçları ile zeminden destek almaktadır. Oval yüz, yüzeysel işlenen yüz hatları, ciddi yüz ifadesi, yuvarlak göğüsler ve karın MÖ 5. yüzyılın ortalarına tarihlenen Boeotia'dan bir delikanlı figürünü ile karşılaştırılabilir⁷. MÖ 4. yüzyılın başlarına tarihlenen Kerameikos figürünü de benzer özellikler göstermektedir⁸. Ancak anatomik görünümdeki daha doğal ve dolgun görüntü Knidos figürününün yüzyılın sonlarına doğru inemeyeceğine işaret etmektedir. Bu nedenle figürinimizin MÖ 5. yüzyılın 3. çeyreğinde bir tarihte olduğunu düşünüyoruz.

Tekil örnek olarak korunan kuşlu delikanlı figürünü (Kat. 18), kalça nedeniyle sağa doğru yay çizen hareket ve elinde tuttuğu kuş ile benzer örneği MÖ 375 yılına tarihlenen Leiden'den mezar steli ile karşılaştırılabilir⁹. Aralarındaki benzerlik nedeniyle figürinimizin de MÖ 4. yüzyılın 1. çeyreğinin sonlarına tarihlenebileceğini düşünüyoruz.

Tipoloji

Knidos Yuvarlak Tapınak Terası'nda ele geçen figürinler arasında önemli gruplardan birisini delikanlılar olarak isimlendirmek istediğimiz tip oluşturmaktadır. Tamamı çıplak işlenen grupta oturan bir örnek dışında çoğunluk ayakta betimlenmiştir.

Dokuz örnekle en büyük grubu oluşturan cepheden ve çıplak ayakta duran delikanlılar, dirsekten büküp göğüs üzerine doğru uzattıkları sağ ellerinde bir kerykeion tutmaktadırlar (Kat. 1-8). Hafif sağına yatık olan baş seyirciye doğru bakmaktadır. Alın sınırını saç perçemi belirlemektedir. Başlarının üzerinde sivri ve yüksek bir polos bulunmaktadır. Arkada boynun her iki yanında hacim kazanan profil olasılıkla baştan aşağı doğru bırakılan baş örtüsüne işaret etmektedir. Chlamys şeklindeki sırt mantosu göğüs üzerinde yuvarlak bir fibula ile iliklenmiştir. Sırt mantosu sol omuzdan aşağı bırakılmış; yan aşağıdaki sol el mantonun kenarından tutmaktadır. Boyun kırığından anlaşıldığı kadarıyla hafif sağına yatık görüntü vermesi nedeniyle Kat. 9 numaralı baş parçası da bu gruba dâhil edilmiştir.

Beş örnekle bir diğer büyük grubu oluşturan delikanlılar bu defa farklı olarak yan aşağıda duran ellerinden sağ ile bir strigilis, sol ile bir aryballos tutmaktadırlar (Kat. 10-14). Strigilisin ağzı sağ baldır üzerinde durmaktadır. Bir önceki gruptan farklı olarak vücut ağırlığı sol bacak üzerindedir ve sağ bacak

⁶ Boardman 1985, 84 Resim 69.

⁷ Higgins 1954, 220 Nr. 823 vd. Levha 114.

⁸ Vierneisel-Schlörb 1997, 64 Nr. 191 Levha 36.

⁹ Diepolder 1931, 38 Levha 33.2.

dizden hafif kırılarak yana atılmıştır. Bu tipte de vücut hafif sağına doğru eğiktir. Manto sol omuzdan, sol kolu sarılarak aşağı doğru bırakılmış; diğer ucu sağ kol arasındadır. Bu gruba ait tam korunan örnek bulunamamıştır. Bu nedenle başlarının duruşu ve başlarının üzerinde şapka olup olmadığını bilemiyoruz. Kat. 10 numaralı örnekte polos giymiş baş bulunmaktadır. Ancak baş ile boyun kırık kırığa birleşmemektedir. Bu nedenle başın orijinal olduğunu düşünmüyoruz. Hatalı bir tamamlama ile sonradan eklenmiş olmalıdır. Sadece belden aşağı bacakların korunduğu Kat. 14 numaralı örnek bacak duruşunun bu gruptaki örneklerle benzer olması nedeniyle kümeye dâhil edilmiştir.

Tek örneğin korunduğu Kat. 15 numaralı figürin her iki tipi bir arada göstermesi açısından oldukça önemlidir. Ne yazık ki üst vücudun büyük bölümü eksik olan figürinde, yan yana cepheden, çıplak ayakta duran iki delikanlı yer almaktadır. Vücut ağırlıkları sağdakinin sağında, soldakinin ise solundadır. Boşta olan bacaklar dizden hafif kırılarak öne doğru atılmıştır. Böylece duruş olarak yarım ay şeklinde bir daire oluşturmaktadırlar. Sağdaki delikanlı sağ eliyle bir kerykeion, soldaki ise yan aşağı bıraktığı soluyla strigilis ve aryballosu birlikte tutmaktadır. Bu görüntü ile her iki büyük delikanlı grubunu tek başına temsil etmektedir.

Tek örnek olarak korunan ayakta delikanlılardan Kat. 16 numaralı figürin sırt mantosu ve başında konik polos ile betimlenmiştir. Yine çıplak bir şekilde seki benzeri bir oturak önünde cepheden ve ayakta duran delikanlının vücut ağırlığı sağ bacağı üzerindedir. Sağ omuz biraz aşağı doğru eğiktir. Vücut profilden arkaya doğru dikkat çeker oranda eğik durmaktadır. Yan aşağıya bıraktığı sağ elinde sunu taşı (phiale veya patera) benzeri bir nesne tutmaktadır. Sol kolu yine yanda, eli kalça üzerindedir. Sağ omuzdan gelen bir bant diyagonal sol ele doğru gitmektedir. Sırtı tamamen kaplayan chlamys benzeri sırt mantosunun her iki ucu kollardan aşağı doğru bırakılmıştır.

Tekil örneklerden bir diğeri sağ eli ile göğüs üzerinde kuş ile betimlenmiş olan delikanlı figürinidir (Kat. 18). Vücudun sol yarısı önemli ölçüde eksik olmasına karşın korunan profil sol yanda manto taşıdığına işaret etmektedir. Sağ kalçanın çizdiği yay vücut ağırlığının sağ bacakta olduğuna işaret etmektedir. Bu nedenle sadece vücudun alt yarısı korunmuş olan Kat. 19 numaralı figürinin de bu gruba ait olduğunu düşünüyoruz.

Delikanlılar grubumuzun son tipini seki benzeri bir oturak üzerinde oturan figürin oluşturmaktadır (Kat. 20). Çıplak betimlenen delikanlının başının üzerinde stephane benzeri bir başlık bulunmaktadır. Sırt mantosu baştan gelip omuz üzerinden vücudun arkasını örterek oturak üzerine doğru inmektedir. Oturaktan destek alan sağ elinde sunu taşı (phiale veya patera) tutarken, sol kolu dirsekten kırılıp yukarı bükülmüş şekilde eli ile omuz hizasında mantosunun kenarından tutmaktadır.

Atölye

Knidos Yuvarlak Tapınak Terası buluntuları arasında yer alan çıplak delikanlı figürinlerini birbirinden farklı 6 tipe ayırmak mümkündür. Büyük grubu oluşturan tiplerden elinde kerykeion tutan (Kat. 1-8) veya ellerinde strigilis ve aryballos ile betimlenen (Kat. 10-14) çıplak erkek figürinlerinin maalesef sadece bir bölümü korunan bir figürinde birlikte resmedildikleri görülmektedir (Kat. 15). Hem tekil örneklerin hem de her iki örneğin birlikte betimlendiği Kat. 15 numaralı örneğin benzerlerini Knidos dışında bulamadık. Yine başında polos taşıyan delikanlıların resmedildiği en erken tarihli örnekler de MÖ 5. yüzyılın ilk yarısı tarihi ile Knidos'ta yer almaktadır. Bu nedenle Kat. 1-15 numaralı terrakottaların aynı atölyede üretildiklerini düşünüyoruz. Olası atölyenin Knidos'ta mı yoksa Knidos'a yakın bir yerde mi olduğunu mevcut örneklerle söylemek spekülatif olacaktır.

İkonografi ve İkonoloji

Yukarıda da vurguladığımız gibi Yuvarlak Tapınak Terası'nda delikanlı figürinleri yaklaşık olarak MÖ 5. yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarına doğru ortaya çıkmış ve MÖ 4. yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam etmiştir. Altı farklı tip belirlediğimiz figürinlerde; ayakta çıplak durmaları, chlamys benzeri sırt mantoları ve çoğunluğunun başında yer alan konik sivri polos / pilos şeklinde başlık ortak özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Sırt mantosunun giyilmesi ve ellerinde taşıdıkları nesnelere temel farklılıkları oluşturmaktadır.

Figürinler arasında en büyük grubu elinde kerykeion tutan delikanlılar oluşturmaktadır (Kat. 1-8). Kerykeion ilk bakışta tanrı Hermes'i akla getirmektedir. Ancak benzer şekilde ayakta ve çıplak işlenen bir diğer grup delikanlı ise ellerinde strigilis ve aryballos ile betimlenmiştir (Kat. 10-14). Daha da önemlisi kısmen korunan bir figürinde her iki tipi oluşturan delikanlılar birlikte yer almaktadırlar (Kat. 15). Özellikle birlikte tasvir edilme, elinde kerykeion ile betimlenen delikanlı figürinlerinin Hermes'i temsil etme olasılığını azaltmaktadır. Strigilis ve aryballos spor ile ilgili olduğundan gymnasium ve gymnasiuma giden delikanlılara işaret etmektedir. Kerykeion ise Hermes'i dolayısı ile yine gymnasiumu akla getirmektedir. Bilindiği gibi, Hermes erkek çocukların ve delikanlıların koruyucu tanrısı olduğundan tanrının heykeli ve sunağı hiçbir Yunan gymnasiumundan eksik olmamaktadır¹⁰. Dolayısı ile ayakta veya oturur şekilde betimlenen delikanlı figürinleri ile gymnasium eğitimi alan yaş grubundaki delikanlılar temsil edilmek istenmiş olmalıdır.

Bu grup ile ilgili dikkat çeken bir diğer konu başlarında taşıdıkları konik şekilli yüksek polos veya pilos benzeri başlıktır. Baş korunan örneklerde (Kat. 1-5, 9, 16-17), boynun arkasında her iki yanda dışa doğru hacim kazanan profil dikkat çekmektedir. Bu çıkıntı polostan aşağı bırakılan başörtüsüne işaret ediyor

¹⁰ Licht 2013, 182 dipnot 1.

olmalıdır. Örneklerden birisinde baş üzerinde normal polos bulunmaktadır (Kat. 10). Bu baş kırık kırığa boyun üzerine oturmadığı gibi, benzer örneklerini, yine Knidos Yuvarlak Tapınak Terası buluntularından olan ve Apollon Kitharodos olarak isimlendirdiğimiz figürinler arasında bulmaktadır¹¹. Bu nedenle figürinde hatalı bir tamamlama yapıldığını düşünüyoruz.

Knidos figürinlerinden önce konik poloslu tip sadece baş olarak bilinmektedir. Daha önce Tarent ve Halikarnassos'ta bulunan konik polos başlıklı baş örneklerini Vagn H. Poulsen bir kadın başı olarak değerlendirirken¹², Reynold A. Higgins bu tipin hiç bilinmediğini vurgulamaktadır¹³. Knidos örnekleri ile bu bilmece çözüme kavuşmuş olmaktadır.

Batı sanatına yabancı olan başörtülü veya başörtüsüz konik yüksek polosun ilk olarak Knidos'ta ortaya çıkmadığını Assos'ta bulunan Athena figürünü ortaya koymaktadır (Figür 21)¹⁴. Atina Ulusal Müzesi'nde korunan pişmiş toprak figürin MÖ 500 civarına tarihlenmektedir¹⁵. Cepheden ayakta duran Athena başının üzerinde yükselen konik polos ve polostan omuz üzerine doğru inen başörtüsü delikanlı figürinlerindeki başlıklara benzemektedir. Alexandra Villing, yüksek konik polosun Hititlerde erkek tanrılar ile ilişkili olduğunu iddia etmekte ve genellikle Hitit tanrıçalarının poloslarının üzerine yer alan başörtüsünü de göz önünde bulundurarak geleneği Anadolu'ya bağlamaktadır¹⁶. Daha sonra Fahri Işık benzer örnekleri çoğaltarak konik yüksek polosun Anadolu ilişkisini perçinlemektedir¹⁷.

Villing ve Işık tarafından Assos Athena'sı için kurulan Anadolu ilişkisi delikanlı figürinlerimiz için de geçerli gibidir. Örneğin tanrılar toplantısına koşar adımlarla giden 12 tanrı benzer şekilde başlarında yüksek konik polos taşımaktadır (Figür 22). Yazılıkaya ana panoda yer alan Tanrıça Hepat, polostan omuzlar üzerinde sırttan aşağı bırakılan başörtüsü ile başörtülü polos geleneğinin Hititlere kadar geri gittiğini göstermesi açısından kayda değerdir¹⁸. Elbette hemen yanında yer alan Tanrı Şarumma'nın da konik sivri poloslu söz konusu ilişkiyi perçinlemektedir.

Kültepe-Kaniş'den MÖ 18. yüzyıla tarihlenen bir mühür baskısı üzerinde eşeğin terkinde sivri konik başlığı ile ayakta bir tanrı betimlenmiştir (Figür 23)¹⁹. Mühür, motifin çıkış yeri olarak Mezopotamya kültürlerine işaret etmektedir²⁰.

¹¹ Şahin 2005a, 75 Resim 2.c.

¹² Poulsen 1949, 19 Nr. 21 Levha 12.

¹³ Higgins 1954, 114 vd. Nr. 371 Levha 56: "The type of the complete piece is not known".

¹⁴ Villing 1998, 331 Resim 4; Işık 2004, 509 Resim 3.

¹⁵ Villing 1998, 328.

¹⁶ Villing 1998, 328 dipnot 27.

¹⁷ Işık 2004, 507 vd.

¹⁸ Akurgal 1966, 78 Resim 27.

¹⁹ Haas 1994, 1027 vd. Resim 72a-b.

²⁰ Kompozisyonda yer alan eşeğin önünde veya arkasında cepheden ayakta duran tanrıça her iki eli ile göğüslerinden tutmaktadır. Eller ile göğüslerden tutmak Knidos buluntuları arasında yer alan Aphrodite büstlerini hatırlatmaktadır. Bu benzerlik Knidos'un Anadolu ve Mezopotamya kültürleri ile yakın ilişkisini

Büyükkale kazılarında bulunan MÖ 19.- 18. yüzyıldan bir pithos üzerindeki kabartma çıplak erkek betimi²¹ veya Arapkir'da bulunan ve MÖ 1500 civarına tarihlenen bronz tanrı figürini (Figür 24)²², konik şapkalı insan veya tanrıların çıplak olabileceğini göstermesi açısından önemlidir. Böylece Hitit sanatında konik şapkalı erkeklerin çıplak da betimlenmiş olduğu anlaşılmaktadır. MÖ 8. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Erzurum'dan bronz figürin (Figür 25)²³, başında yer alan konik polos benzeri şapka ile çıplak ve cepheden ayakta betimlenen poloslu delikanlılar geleneğinin Urartu sanatında da varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

MÖ 14.- 13. yüzyıla tarihlenen gümüşten dökülmüş "Tanrı Çifti" isimli grupta, iki erkek figürin yan yana cepheden ayakta durmaktadırlar (Figür 26)²⁴. Erkeklerin yan yana ayakta durması ve başlarında konik şapka taşımaları Kat. 15 numaralı figürinimizde yer alan kompozisyonu hatırlatmaktadır. Bizim pişmiş toprak figürinin vücudunun üst bölümü eksik olsa da tekil tam korunan örneklerin başlarında konik polos taşınması (özellikle Kat. 1-5), yan yana duran erkeklerden oluşan tipin de Anadolu kültürlerinden aktarıldığına işaret etmektedir.

MÖ 8. yüzyıla tarihlenen İvriz Kabartması konik polosun Geç Hitit sanatında da devam ettiğine işaret etmektedir²⁵. Urartu betim sanatında da örneklerin bulunması konik şapkalı erkek motifinin Anadolu kültürlerinde yaygın bir gelenek olduğunu göstermektedir.

Yukarıda sıraladığımız örneklerden polosun tek başına veya başörtüsüyle birlikte Anadolu'da erkeklerin başında bulunan bir aksesuar olduğu anlaşılmaktadır. Anadolu kültürlerinde polos takan erkekler genellikle tanrı olarak nitelendirilmektedirler. Bu durumda Knidos figürinlerini de tanrı olarak mı düşünmemiz gerekiyor? Tanrı olarak kabul etmek gerekirse, yan yana duran iki delikanlı Dioskurları hatırlatır. MÖ 430- 420 yılları arasına tarihlenen bir Kelch krater²⁶ veya MÖ 420 yılına tarihlenen New York krateri²⁷ Dioskurlar'ın MÖ 5. yüzyıl için yabancı olmadığını göstermektedir²⁸. Yuvarlak Tapınak Terası figürinleri MÖ 5. yüzyılın 2. çeyreği tarihiyle tipin ilk çıktığı yer olarak Knidos'u akla getirmektedir. Knidos örnekleri Dioskur olmasa bile, en azından Dioskurlar

göstermesi açısından kayda değerdir. Knidos örnekleri için bk. Şahin 2021, 214, 227-233 Kat. 12-43 Resim 12-43.

²¹ Haas 1994, 1029 Resim 105. Ancak, pithos üzerinde tamamen çıplak cepheden betimlenen erkek çizim olarak yayınlanmıştır. Başın üzerinde korunan profil konik şapkaya benzediğinden burada değerlendirmek istedik.

²² Haas 1994, 1028 Resim 88.

²³ Şahin 1997, 161 vd. Resim 1-6.

²⁴ Haas 1994, 1028 Resim 78a.

²⁵ Akurgal 1966, 130 Levha 30.

²⁶ LIMC III (1986), 583 bk. Dioskuroi Nr. 185 Levha 471.

²⁷ LIMC III (1986), 588 Nr. 252 Levha 477.

²⁸ Dioskurlar'ın betimlendiği en erken tarihli örnek MÖ 6. yüzyılın ortalarına tarihlenen kabartmadır. Ayrıca bk. LIMC III (1986), 573 Nr. 65 Levha 461.

ikonografisinin ortaya çıktığı yerler arasında Knidos'un da hesaba katılması gerektiğini göstermektedir.

Biz, Knidos delikanlılarının, ellerinde tuttıkları strigilis ve aryballos nedeniyle tanrıdan çok gymnasium yaşında olan delikanlıları temsil ettiklerini düşünüyoruz. MÖ 700 civarına tarihlenen Karatepe orthostatları üzerinde yer alan Kral Asitawata²⁹ veya kurban taşıyan erkeğin (Figür 27)³⁰ benzer şekilde konik sivri polos ile resmedilmeleri, konik şapkanın ölümlüler tarafından da giyilebileceğini göstermektedir. Bu nedenle gymnasium çağındaki gençleri temsil eden Knidos figürinleri ile Yuvarlak Tapınak Terası'nda bulunan Açık Hava Kült Alanında tanrıdan delikanlılık yaşlarındaki aile bireylerinin korunması talep edilmiş olmalıdır³¹.

Sonuç olarak, Ege Dünyası'nda konik sivri polos giyen erkeklerin betimlendiği en erken tarihli örneklerin Knidos'ta ortaya çıkması, Anadolu'da bir gelenek olan tipin Yunan sanatına aktarılmasında Knidos'un önemli bir rol aldığını düşündürmektedir. Bu özelliği ile Knidos hem denizden hem de karadan doğuyu batıya bağlayan önemli geçiş noktalarından birisi olmalıdır.

Kaynakça

- Akurgal, E. (1966). *The Art of Greece. Its Origins in the Mediterranean and Near East*. Baden: Holle Verlag GmbH.
- Boardman, J. (1985). *Greek Sculpture. The Classical Period*. London: Thames & Hudson.
- Bruns-Özgan, Chr. (2002). *Knidos. Ein Führer durch die Ruinen*. Konya: Pozitif Matbaacılık.
- Burn, L. ve Higgins, R. A. (2001). *Catalogue of Greek Terrakottas in the British Museum III*. London: British Museum Press.
- Diepolder, H. (1931). *Die attischen Grabreliefs des 5. und 4. Jhs. v. Chr.* Berlin: H. Keller.
- Geominy, W. (2003). Athena und Marsyas. Eine frühklassische Gruppe in Raum und Zeit, (Ed. P. C. Bol) *Zum Verhältnis von Raum und Zeit in der griechischen Kunst. Passavant-Symposion 8. bis 10. Dezember 2000*, (143-160 Tafel 21-24). Möhnesee: Bibliopolis.
- Haas, V. (1994). *Geschichte der hethitischen Religion. Handbuch der Orientalistik Handbook of Oriental Studies 15*. Leiden- New York -Köln: Brill.
- Higgins, R. A. (1954). *Catalogue of the Terracottas in the Department of Greek and Roman Antiquities British Museum I*. London: British Museum Press.
- Işık, F. (2004). Zur anatolischen Athena im Lichte der Athena Ergane von Ilion und der Athena Nikephoros von Pergamon, *IstMitt*, 54, 507-518.

²⁹ Akurgal 1966, 138 vd. Levha 33.

³⁰ Akurgal 1966, 141 Levha 34

³¹ Knidos Yuvarlak Tapınak Terası açık hava kült alanı ile ilgili ayrıca bk. Şahin 2021, 224 vd.

- Licht, H. (2013). *Liebe und Ehe in Griechenland*. Hamburg: Severus Verlag.
- Love, I. C. (1974). Excavations at Knidos, 1974, *TürkAD*, 21.2, 85-129.
- Poulsen, V. H. (1949). *Catalogue des terres cuites Grecques et Romaines*. Copenhagen: Carlsberg Fund.
- Pryce, F. N. (1931). *Catalogue of Sculpture. In the Department of Greek and Roman Antiquities of the British Museum, vol. I part. 2*. London: Oxford University Press.
- Robinson, D. M. (1931). *The Terracottas of Olynthus. Found in 1928. Excavations Olynthus 4*. Baltimore: Johns Hopkins Press.
- Schmaltz, B. (1974). *Terrakotten aus dem Kabirenheiligtum bei Theben. Menschenähnliche Figuren und Gerät*. Berlin: de Gruyter.
- Schmidt, E. (1994). *Katalog der antiken Terrakotten I. Die Resimlichen Terrakotten. Martin von Wagner Museum der Universität Würzburg*. Mainz a.R.: P. von Zabern.
- Stewart, A. (1990). *Greek Sculpture*. New Haven- London: Yale University Press.
- Şahin, M. (1997). Eine bronzene Statuette aus Erzurum, *Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Dergisi*, 11, 161-179.
- Şahin, M. (2005a). Terrakotten aus Knidos: Erste Ergebnisse. Die Kulte auf der Rundtempelterrasse, *IstMitt*, 55, 65-93.
- Şahin, M. (2005b). Kinderstatuetten aus Ton auf der Rundtempelterrasse in Knidos, *IstMitt*, 55, 95-118.
- Şahin, M. (2021). Knidos Yuvarlak Tapınak Terası Pişmiş Toprak Adak Protomları, *OLBA*, 29, 211-248.
- Tölle-Kastenbein, R. (1974). *Das Kastro Tigani. Die Bauten und Funde griechischer, römischer und byzantinischer Zeit. Samos 14*. Bonn: Habelt.
- Vierneisel-Schlörb, B. (1997). *Klassische Skulpturen des 5. und 4. Jhs. v.Chr. Glyptothek München. Katalog der Skulpturen II*. München: C.H.Beck.
- Villing, A. (1998). Athena as Ergane and Promachos. The Iconography of Athena in Archaic East Greece. (Ed. N. Fisher, H. Van Wees), *Archaic Greece, New Approaches and New Evidence*, 317-367. Swansea, Classical Press of Wales.
- Winter Typen.1 – 2, Winter, F. (1903), *Die Typen der Resimlichen Terrakotten I-II*, Berlin -Stuttgart: Verlag von W. Spemann.

*Figür 1**Figür 2**Figür 3**Figür 4**Figür 5**Figür 6*

Figür 7

Figür 8

Figür 9

Figür 10

Figür 11

Figür 12

*Figür 13**Figür 14**Figür 15**Figür 16**Figür 17**Figür 18*

Figür 19

Figür 20

Figür 1-20: Delikanlı Figürinleri (Fotoğraflar: Yazar)

Figür 21: Assos'tan Athena (Villing 1998, 331 Resim 4)

Figür 22: Toplantıya Giden Tanrılar, Yazılıkaya
(<https://www.hittitemonuments.com/yazilikaya/yazilikaya40.jpg>)

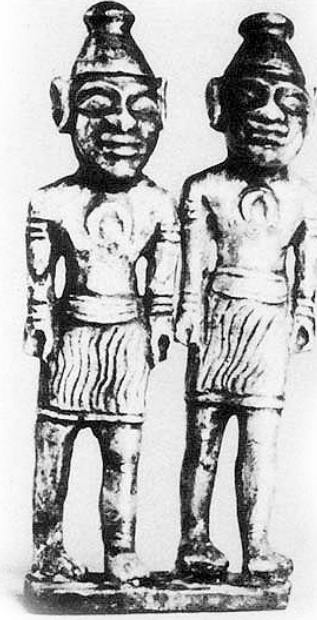
Figür 23: Eşek Üzerinde Tanrı, Kültepe-Kaniş (Haas 1994, 1027 vd. Resim 72a).

Figür 24: Konik Şapkalı Tanrı, Arapkir (Haas 1994, 1028 Resim 88).

Figür 25: Bronz Figürin. Erzurum (Şahin 1997, 177 Resim 1)

Figür 26: Gümüş Tanrı Çifti, Buluntu Yeri Bilinmiyor (Haas 1994, 1028 Resim 78a)

Figür 27: Kurban Taşyan, Karatepe (Akurgal 1966, 141 Levha 34)

Anadolu Arkeolojisiyle Harmanlanmış Bir Ömür
MEHMET KARAOSMANOĞLU'NA ARMAĞAN

Bir akademik birimin “ekol” olması, yetiştirdiği öğrencilerin akademik zincire dâhil olmasıyla, “hoca” olabilmesiyle başlar. Ülkemizin üçüncü Arkeoloji Bölümü olarak 1973’te kurulan Erzurum Arkeoloji Ekolü’nün oluşmasında da duayen kurucularının yanı sıra, yetiştirdiği öğrencilerinin bilimci olabilmelerinin büyük payı olmuştur. Bölümün ilk öğrencisi, ilk mezunu, ilk asistanı olan Mehmet Karaosmanoğlu, işte bu sürecin kesintisiz şahidi olarak hiç şüphesiz önemli pay sahibidir, Anadolu arkeolojisine adanmış ömrü, emekleri, başarıları, eserleri ve öğrencileriyle. Lisansüstü tez çalışmalarını kendisinin danışmanlığında tamamlayan öğrencileri, bugün çeşitli Üniversitelerde ve Kültür ve Turizm Bakanlığının çeşitli birimlerinde hocalarının izindedir.

Meslek yaşamı boyunca pek çok projeye ve yayına imza atan, Anadolu arkeolojisi ve kültürüne olan hayranlığı, araştırma azmi, objektif ve bilimsel yorumlarıyla öğrencilerinin heyecanını her daim diri tutan Prof. Dr. Mehmet Karaosmanoğlu’nun yarım asra yakın emeklerine ve 67. yaşına ithafen hazırlanan bu armağan kitap, dostlarının, meslektaşlarının ve öğrencilerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

ISBN 978-625-7799-33-1

9 786257 799331